

Tản mạn việc Học Hành
Chủ đề: Kiến thức
Tác giả: Trần Xuân Thời

LUẬN VỀ SỰ HỌC

(Triết Lý Giáo Dục)

Sự học cần thiết cho cả đời sống tinh thần lẫn đời sống vật chất. Mục đích của giáo dục chẳng những để đào luyện con người trở nên giỏi giang về kỹ năng (skill) mà còn tạo cho con người trở nên cao thượng hơn. Hình tội học (criminology) chứng minh là đa số những người liên hệ đến tội phạm có trình độ văn hoá kém, hoặc thuở nhỏ không được giáo dục đúng cách. Vì thế người ta thường nói mở thêm một nhà trường sẽ giúp đóng cửa một nhà tù. “He who opens a school door, closes a prison” (Victor Hugo).

Đặc điểm của người có học vấn thường

1. **Ít lo âu**, vì người có văn hóa có thể tiên đoán được sự việc xảy ra và biết cách ứng phó. “Khi vui thì hãy vui nhưng đừng tự kiêu, khi tai họa đến thì phải lo nghĩ mà chớ buồn phiền”. Làm người phải biết tỉnh trí, đừng kinh, mới dễ dàng mưu sinh thoát hiểm. “Nhân vô viễn lự, tắc hữu cận ưu”. Người mà không biết lo xa, tai họa ắt sẽ gần kề.

2. **Thứ đến, người có học thường tránh được làm lỗi**, vì dễ nhận biết được phải, trái trong các quyết định dân sự hay phương cách bày binh bố trận ngoài chiến trường. Đặc điểm của xã hội dân chủ là khó có sự đồng nhất về tư tưởng vì tôn trọng đa nguyên, bá nhân, bá tánh. Tuy vậy, mặc dù phải, trái đôi khi không do chính mình quyết đoán mà được xét định theo tiêu chuẩn phổ quát hầu như được mọi tổ chức chính trị, tôn giáo, xã hội công nhận để tránh sự hỗn loạn. Đó là nguyên tắc đa số (majority rule), còn gọi là nguyên tắc tôn trọng ý chí chung. Ý chí chung (the will of the majority) được áp dụng để phân định khi có sự bất đồng ý kiến xảy ra. Quyết định chọn các vị lãnh tụ trong các hội đoàn, tổng thống trong các quốc gia tự do đều được tuyển chọn theo nguyên tắc đa số. Trong lĩnh vực tôn giáo như Đức Giáo Hoàng cũng được chọn theo nguyên tắc đa số. Vấn đề đúng, sai, do đa số quyết định. “What is right or wrong is being determined by the will of the majority” (John Locke), hoặc theo mẫu mực được truyền bá từ đời này sang đời khác qua phong tục, tập quán hay luật lệ chung của xã hội hoặc lấy quyết định giữa chốn đình trung như Hội Nghị Diên Hồng. Trên thế gian, chỉ có các nước độc tài đảng trị

lạc hậu, không áp dụng nguyên tắc nhân dân tấn phong qua các cuộc bầu cử tự do, như Trung Hoa, Bắc Hàn, Cuba và Việt Nam...

3. Thứ ba là người có học ít khi sợ sệt. “Úy thủ, úy vĩ”, sợ đầu, sợ đuôi, làm gì cũng sợ.!. Sợ sệt thường do sự thiếu hiểu biết tạo nên. Những nhà độc tài sợ không khuất phục được quần chúng nên thường áp dụng biện pháp khủng bố. Sợ vì không biết cách giải quyết vấn đề hay sợ bị chống đối vì không tiên đoán trước được phản ứng của người khác.

Muốn sự phán đoán được công minh, một số tiêu chuẩn cần được lưu ý:

1. **Vô ý:** Xét việc, đừng lấy ý riêng, tư dục, mà phải xét theo lẽ phải hay lẽ thường tình (common sense).

2. **Vô tất:** Là không nên quyết đoán là việc đó làm được hay không làm được mà phải tạo cơ hội để thực hiện mới biết dễ hay khó. Không nên chủ quan bác bỏ những ý kiến hữu ích của tha nhân theo ý nghĩ thiên cận của mình mà phải biết chấp nhận thử thách.

3. **Vô cố:** Vô cố tức là không cố chấp, phải biết nhìn xa hiểu rộng theo lẽ phải mà thi hành.

4. **Vô ngã:** Vô ngã là quên mình, phải chí công vô tư để phục vụ nhân quần xã hội, hành sự theo lẽ phải, chứ không chỉ làm những việc có lợi cho cá nhân mình. (Luận Ngữ).

“Nếu phải cân nhắc giữa công ích và tư lợi, quyền lợi cá nhân và quyền lợi của quốc gia, dân tộc thì kẻ trượng phu phải hy sinh quyền lợi cá nhân cho đại nghĩa.” (Khuất Nguyên).

Sách Luận ngữ có ghi sáu điều tai hại của sự thất học:

- 1) Người ham điều nhân mà không học thì bị cái hại là ngu muội,
- 2) Người ham đức trí mà không chịu học thì bị cái hại là phóng đãng,
- 3) Người trọng chữ tín mà không chịu học thì có cái hại là dễ bị lường gạt,
- 4) Người thích sự ngay thẳng mà không chịu học thì hoá ra nóng nảy,
- 5) Người dũng cảm mà không chịu học thì dễ biến thành phản loạn,
- 6) Người cương quyết mà không chịu học thì hoá ra cường bạo.

Sự học nói chung không phải chỉ là đọc sách vở mà còn học hỏi qua công việc làm, thu thập kinh nghiệm, giải quyết mọi vấn đề liên quan đến đời sống hằng ngày.

1. Muốn học, trước tiên phải biết phục thiện, biết làm theo điều phải, không tự ái. “Bất si hạ vấn”. Hỏi người nhỏ tuổi hơn mình hoặc người làm việc dưới quyền mình vẫn không cảm thấy hổ thẹn.

2. Phải có thiện chí, tìm hiểu và hỏi han. Khổng Tử khuyên môn sinh “Người nào không hỏi phải làm sao thì ta cũng chẳng có cách nào chỉ bảo cho họ được. Kẻ nào không hăng hái muốn hiểu thì ta cũng không thể giúp cho hiểu được. Kẻ nào không tỏ ý muốn hiểu biết thì ta cũng không thể giúp cho họ phát triển được. Ta vén lên một góc mà chẳng tự tìm được ba góc kia thì ta không giảng thêm nữa”.

3. Thượng Đế tạo nên nhân loại như những cây gỗ quý. Nếu không biết học hỏi thì gỗ quý sẽ biến thành gỗ mục. “Gỗ mục thì không chạm khắc lên được, cũng như vách bằng đất bùn thì không tô vẽ lên được”. Nói khác đi trí tuệ là viên ngọc, nhưng ngọc bất trác sẽ bắt thành khí.

Phương pháp học hỏi hiệu nghiệm

1. “Nên nghe cho nhiều, điều gì còn nghi ngờ thì để đó, tìm hiểu thêm, để tránh cái hại là nói thật sẽ bị thiên hạ chê cười. Điều gì biết rõ ràng chắc chắn thì nên nói, nhưng cũng nên nói một cách ôn tồn”.

2. “Nên thấy cho nhiều, những gì thấy chưa được rõ thì để đó đừng làm. Còn những gì biết rõ thì cũng nên làm một cách cẩn thận, như vậy sẽ ít phải ăn năn.”

3. Học hỏi được những điều hay lẽ phải cũng cần được áp dụng vào đời sống hằng ngày hay truyền thụ cho người khác. Nếu không, kiến thức sẽ trở thành mai một. Anh ngữ cũng có câu. “The knowledge or wisdom he has in his head is of no use to anyone unless he can communicate it to others”. Có kiến thức mà không áp dụng được vào đời sống hoặc không truyền thông được cho người khác thì kiến thức đó sẽ trở thành vô dụng, chẳng khác nào ăn vào mà không tiêu hoá.

Ở đời có ba hạng thức giả:

1. **Không ai dạy mà biết được đạo lý.** “Sinh nhi tri giả, thượng giả” là hạng siêu việt.
2. **Có đi học mới biết được.** “Học nhi tri chí giả, thứ giả” là hạng khoa bảng thường tình.
3. **Dốt mà chịu học hỏi.** “Khôn nhi học chi, hữu ký giả” là hạng có chí thì nên.

Ngoài ra những người dốt mà không chịu học là hạng “cũng liềm nhắm mắt đưa chân, thử xem con tạo xoay vần đến đâu”. “Khôn nhi bất học, ân tư vĩ hạ hi”.

Xã hội Tây phương cũng thường phân loại:

- 1. Professionals with great mind talk about ideas.** Chuyên viên giỏi thường nêu lên sáng kiến,
- 2. Professionals with average mind talk about current events.** Chuyên viên trung bình thường bàn những sự việc đang xảy ra và
- 3. Professionals with small mind talk about people.** Chuyên viên thường hay bàn về chuyện thể thái nhân tình.

Dù thuộc hạng nào chẳng nữa, mỗi ngày mình nên xét ba điều: “*Mình giúp ai việc gì, có giúp hết lòng không; giao du với bạn bè có giữ được sự trung tín không; mình có học hỏi thêm được điều gì mới mẻ trong ngày không*”.

Diễn trình giáo dục là diễn trình thu nhận kiến thức, tinh luyện suy luận và phát triển sáng tạo.

Cách học của người Tây phương và người Á Đông có điểm khác nhau được lưu ý là Á Đông học để lấy bằng cấp, “tù chương, trích cú” (Test-taking skill/based education on memorization and constant testing), học thuộc lòng để thi test. Giáo dục Tây phương chú tâm giúp sĩ tử biết suy tư, thông đạt, phát minh, áp dụng kiến thức vào đời sống để giải quyết thế sự (how to get their kids to communicate, to think, to solve problems).

Các nhà giáo dục giám định phương pháp giáo dục Đông Tây (International rankings) nhận định nền giáo dục Hoa Kỳ xếp hạng cao trên thế giới nhờ phương pháp giáo dục khích lệ học sinh, sinh viên suy tư, đối thoại với nhau và với thầy, học cách giải quyết vấn đề. Hoa Kỳ đã đầu tư vào nền giáo dục khoảng 3% GDP hằng năm vào ngân sách giáo dục quốc gia. Tổng Sản lượng (Gross Domestic Product) của Hoa Kỳ năm 2018 là 20.50 ngàn tỷ (trillion).

Một nhà giáo dục Á Đông nhận xét: “*When I went to college in the United States, I encountered a different world. While the American system is too lax on rigor and memorization, –whether in math or poetry– it is much better in developing the critical faculty of minds, which is what you need to succeed in life. Other educational systems teach you to take tests; the American system teaches you to think... That is why America produces so many entrepreneurs, inventors, and risk takers. It’s America, not Japan, not China that produces dozens of Nobel Prize Winners... America know how to use people to the fullest*”.

Đặc biệt nền giáo dục Hoa kỳ khuyến khích học sinh, sinh viên thách thức kiến thức theo tập quán hay quy ước kẻ cả thách thức giới hữu trách trong các ngành sinh hoạt nhân sinh. *“Most of all, America has a culture of learning that challenges conventional wisdom, even if it means challenging authority”*. Có lẽ đó cũng là lý do trẻ em Tây phương thường không hẳn nghe lời người lớn nói. *“Children have never been very good at listening to their elders.” (James Baldwin)*.

Học sinh, sinh viên Tây phương nghiên cứu các môn học qua sách giáo khoa được cập nhật hằng năm và đến lớp dành thì giờ nghe giảng bài, thảo luận và giải quyết vấn đề. Trong lúc đó, trong các trường học Á Đông, không có sách giáo khoa cấp phát hay bán cho học sinh, sinh viên. Học sinh, sinh viên đến lớp dùng hết thì giờ chép bài. Không có thì giờ tranh luận, học sinh sợ thầy không dám đặt câu hỏi, lớp học thiếu sinh khí... Thầy thì lấy sách giáo khoa Tây phương dịch ra vài chương đọc cho sinh viên chép lại để học. Có khi sách giáo khoa, gồm 18 chương, dày 600 trang cho mỗi môn học, thầy chỉ dịch một vài chương để đọc cho sinh viên chép. Vì thế, kiến thức của sinh viên, thiếu đầu, hụt đuôi. Khi qua các nước Tây phương, mặc dù có bằng cử nhân, cao học, tiến sĩ nội hoá, nếu không đi học lại để cập nhật kiến thức hay tìm học thêm một nghề chuyên môn “cấp tốc” thì sinh kế khó được hanh thông.

Thu nhận kiến thức để lãnh nhận chứng chỉ, văn bằng, chỉ mới là giai đoạn đầu. Nếu mới đạt được giai đoạn này mà đã tự thỏa mãn thì chỉ mới đạt đến sự hiểu biết vòng ngoài, “cách vật trí tri,” nhưng chưa đạt đến trình độ thành ý, chánh tâm, tu thân, tề gia, trị quốc và bình thiên hạ.

Học để hiểu biết và giỏi giang hơn về một ngành chuyên môn là điều tốt. Nhưng nếu chỉ để mong được an nhàn, sống lâu, giàu bền, còn việc quốc gia, cộng đồng, xã hội, ái hữu không thềm nghĩ đến thì chưa đạt đến trình độ tri thức. “Có lĩnh hội được nguyên lý của sự vật, nhận thức mới đúng đắn, ý nghĩ mới thành thực, tâm tư mới ngay thẳng, bản thân mới tu dưỡng để chinh đốn tốt gia đình, lãnh đạo tốt quốc gia và giữ cho thiên hạ được thái bình”.

Vì thế, triết lý giáo dục nhân bản không dừng lại ở mức độ thu nhận kiến thức để trở thành chuyên viên mà còn tiến đến chủ đích làm cho con người trở nên cao thượng hơn. “Thượng vì đức, hạ vì dân” để làm gương cho hậu thế. Phối hợp đạo lý làm người và kiến thức để giúp đời là dấu chỉ của kẻ sĩ, như quan niệm của Nguyễn Công Trứ:

*“Kinh luân khởi tâm thượng,
Bình giáp tàng hung trung.
Vũ trụ chi giai ngô phận sự.
Nam nhi đáo thử thị hào hùng.”*

Phải, với tinh thần “Vũ trụ chi giai ngô phận sự” thì “Người chẵn cừu xứ Tô Cách Lan và ông bộ trưởng, đều có công trạng đối với quốc gia.” Một người khoa bảng có văn bằng và một người mù chữ cũng có công trạng đối với tổ quốc, miễn là làm xong nhiệm vụ mà tổ quốc giao phó.

Năm 1843, Tướng Quân Nguyễn Công Trứ bị giáng chức làm linh thú ở Quảng Ngãi. Ông quan niệm “Khi làm tướng, tôi không lấy làm vinh, thì lúc làm lính có chi mà nhục”. Quan niệm này đúng với cương thường, đạo nghĩa, quyết tâm phục vụ chính nghĩa quốc gia, dân tộc, thể hiện thái độ “tâm” đã định và “tính” đã an. (Tri kỷ tâm, tận kỳ tính).

*“Miền hương đảng đã khen rằng hiếu nghị,
Đạo lập thân, phải giữ lấy cương thường”.*

Triết lý giáo dục nhân bản, khai phóng, quan niệm “Cái học khoa cử chỉ là manh áo bên ngoài, là con đường đi vào đạo sống”. Nếu không đạt được chính đạo, nghĩa là không phục vụ chân lý, chính nghĩa, quốc gia, dân tộc, thì khoa bảng chỉ có hiệu lực trang trí, chưa đạt đến trình độ trí thức. Trí thức (intellectual) là người có tài cán và đức độ,

Người ta thường nói: “Tri thức tôn giáo thường do mặc khải (revelation). Tri thức triết học do lý trí quan niệm mà lãnh hội. Tri thức khoa học do thực nghiệm.” Sự học tuy khó khăn, nhưng khi biết áp dụng kiến thức vào đời sống thì thành quả sẽ rất ngọt ngào, là phương cách đầu tư, thu được nhiều lợi nhuận nhất “An investment in knowledge pays the best interests”, trong sứ mệnh tu thân, tề gia, trị quốc, bình thiên hạ.

“Học vấn là hành trình suốt cuộc đời, học nhanh hay chậm không quan trọng, miễn là đừng bỏ học”. Điều hay nhất của học vấn là không ai tước đoạt được kiến thức của mình. *“The beautiful thing about learning is that no one can take it away from you” (B.B. King).*

Triết lý hành động của “trí thức quân tử” là “Nếu phải cân nhắc giữa tư lợi và công ích, kẻ trượng phu phải hy sinh tư lợi để phục vụ công ích”. Cho nên học và áp dụng kiến thức để làm việc nhân nghĩa, xây dựng nhân quần xã hội, quốc gia dân tộc thật là một nguồn vui vô tận. “Học nhi thời tập chi, bất diệc duyệt hồ”.

Nền giáo dục của Việt Nam Cộng Hoà trước năm 1975 là nền giáo dục nhân bản (lấy con người làm gốc); dân tộc (tôn trọng giá trị truyền thống dân tộc); và khai phóng (mở rộng, không bảo thủ, tiếp nhận văn hoá, văn minh nhân bản thế giới. “Education is what remains after one has forgotten everything he learned in school – Văn hoá là những gì còn lại sau khi đã quên hết những gì đã thu nhận ở học đường” (Albert Einstein).

“Il n’y a que deux puissances au monde, le sabre et l’esprit: à la longue, le sabre est toujours vaincu par l’esprit” (There are only two powers in the world, saber and mind; at

the end, saber is always defeated by mind). (Napoléon Bonaparte). “Nhân giả vô địch – trí tuệ thắng gươm giáo; tình thương thắng bạo tàn; dân chủ thắng độc tài”.

Nhân thế, dù có phân khác nhau về văn hoá chủng tộc, nhưng đều là tinh hoa Trời ban để quản trị vũ trụ, nên chúng ta có sứ mệnh: (1) phải trân trọng “Nghề nào cũng trọng cũng hay, đi buôn cũng quý, đi cày cũng sang,” (2) quyết chí bảo toàn ơn Trời cho trọn vẹn.

Các bậc thêm giáo dục từ gia đình đến học đường và trường đời là một đại học. Đại học chi đạo, tại minh đức, tại tâm dân, tại chí u chí thiện. Đại học làm cho đức tính của chúng ta thêm sáng suốt, để phục vụ nhân quần xã hội, nhằm đạt đến mức chí thiện. Bậc thêm nào cũng thân diệu cả “Tout seuil est une sacré chose”.

Trần Xuân Thời

Nguồn: Internet eMail by Trần Xuân Thời chuyển

*Đăng ngày Thứ Tư, November 20, 2019
Cập nhật Thứ Ba, April 27, 2021
Ban Kỹ Thuật Khóa 10A-72/SQT/ĐĐ, ĐĐ11/TĐ1ND, QLVNCH*